

- ⁵ Бердяев Н. А. О рабстве и свободе человека. — М., 1994; Евлампиев И. И. Феноменология божественного и человеческого в философии Ивана Ильина. — М., 1998.
- ⁶ Тузмухамедов Р. А. Международное право: Справочник-пособие. — Алматы, 1993. — 37 с.
- ⁷ Устав ООН // www.shkolapprav.ryazan.ru/ustavOON.htm.

Түйін

Бұл мақалада халықараралық тәртіп негіз құрайтын құқықтыр мен бостандықтар сақтауға арналғандықтан халықаралық сипаттағы адам құқығына қатысты негізгі бастандықтар, демократия және заңның үстінінен қараушылғына қатысты мәселелер ашылады.

Resume

This article presents issues, kasayuschiesya prav Human Being, fundamental freedoms, and demokratii verhovenstva zakona wearing mezhhdunarodny harakter, as respect for these freedoms and prav sostavlyayet one of the foundations mezhhdunarodnogo poryadka.

Қ. Н. Аbugалиев, ҚР ІІМ Б. Бейсенов атындағы Қарағанды академиясының ғылыми-зерттеу институтының ішкі істер органдарының қызметін реттейтін заңнаманы зерттеу және мониторингтеу мәселелері бойынша орталығының аға ғылыми қызметкері, филология ғылымдарының кандидаты

ҚҰҚЫҚ ҚОРҒАУ ОРГАНДАРЫНЫҢ ЗАҢДЫҚ КӨМЕК КӨРСЕТУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Адам мен азаматтың құқығына кепілдік беретін Негізгі заңның конституциялық ережелерінің арасында маңызды конституциялық принцип ретінде қолданылатын білікті заң көмегін алу құқығы ерекше орын алады. Атап айтқанда, Қазақстан Республикасы Конституциясының 13-бабының 3-тармағында әрбір адамның білікті заң көмегін алуға құқының бар екендігі тікелей көрсетілген. Ал заңда көзделген жағдайда мұндай көмек тегін көрсетіледі¹.

Қазіргі уақытта Қазақстанда адам мен азаматтың құқығын қорғау жөніндегі міндеттерді атқаратын әртүрлі мемлекеттік және мемлекеттік емес органдар, мекемелер мен қоғамдық ұйымдардың бар екендігін атап өткен жөн. Мысалы, соттар, прокуратура, ішкі істер, әділет органдары жоғарыда аталған құқық қорғау міндеттерімен бір-бірімен тығыз байланыс жасай отырып атқарады. Алайда, осы міндеттерді табысты жүзеге асыру адвокатура сияқты қоғамдық-құқықтық институтсыз мүмкін емес. Қазақстандық заңнамада адвокатура ешбір жерде құқық қорғау органы ретінде көрсетілмесе де, ол іс жүзінде құқық қорғау қызметі міндетін атқарады. Әдетте, құқық қорғау қызметі ретінде біз азаматтар мен ұйымдардың құқығын қорғауды мақсат ететін және заңға сәйкес заңдық әсер ету шараларын қолдану жолымен арнайы мемлекеттік органдар жүргізетін және олар белгілеген тәртіп мүлтіксіз сақталатын қызметті түсінеміз.

Сөйтіп, азаматтардың білікті заң көмегін алу құқығын қамтамасыз етуге тиісті құқық қорғау жүйесінде адвокатураға маңызды орын беріледі. Адвокатураның негізгі ұйымдық-құқықтық нысаны – адвокаттар алқасы – білікті заңгерлердің кәсіби ұйымы. Оның міндеті жеке және заңды тұлғаларға заң көмегін көрсету, құқықтар мен заңды мүдделерді, заңдылықты сақтау мен нығайтуға, сондай-ақ заңдарда көзделген кейбір өзге міндеттерді атқаруға жәрдемдесу болып табылады. Адвокаттар алқасы адвокатураның шынайы өзін-өзі басқаруын, адвокаттардың кәсіби шеберлігін, олардың құқықтық және әлеуметтік қорғалуын қамтамасыз етуге көмектеседі.

Жеке адамның құқығын қандай да бір қол сұғушылықтан қорғау, заңдылық үшін күрес және сот төрелігіне көмектесу — адвокаттық қызметке үлкен саяси-әлеуметтік маңыз береді.

Адвокатураның өзіне жүктелген мақсаттар мен міндеттерді қаншалықты тиімді атқаратындығы белгілі бір дәрежеде әрбір азаматтың ғана емес, сондай-ақ жалпы қоғамның қорғалу дәрежесіне де байланысты.

Әрбір азамат заңға қайшы емес барлық әдістермен, соның ішінде адвокатқа өзінің жүгіну құқығын пайдалана отыра, сотта өз құқықтары мен бостандықтарын қорғауға құқылы².

Адам мен азаматтың құқықтары мен еркіндігін түбегейлі қорғау істі қисынды және жете біле отырып қорғалған жағдайда жүзеге асады. Мұндай қорғауды екіншісі жүргізе алмайды. Бұл жағдайда заңдарды жақсы білумен қатар нормативтік-құқықтық актілердің қолданылу тәжірибесін білу, сол сияқты құқық қорғау органдарында іс жүргізу тәжірибесі талап етіледі. Басқаша айтқанда, тиімді көмекті көрсету үшін білікті маман қажет. Азаматтар әдетте заңнаманың негізгі қағидаларын біледі, ал субъектілік құқықтарды қорғау үшін терең білім мен заңдарды қолдану тәртібін білу талап етіледі. Адвокат — ол өзінің заңдық білімі мен кәсіби тәжірибесін заң көмегін көрсету кезінде пайдаланатын біліктілігі жоғары кәсіпқой.

Білікті заң көмегін алу құқығын конституциялық принцип деңгейіне көтеру аса маңызды мән-жайдан туындайды. Өйткені, тұлғаны заң көмегін алу құқығынан айыру кемсітушілікке, айтарлықтай шектеуге, ал кейде азамат пен қоғамды орны толмас залалға алып келеді. Конституцияның Қазақстанның бүкіл аумағында міндетті күші мен тікелей пәрмені болғандықтан, заң көмегін алу құқығын қосымша баянды ету міндетті емес (қолданыстағы кодифициланған актілерде бұл құқық көрсетілген): кез келген мемлекеттік орган, лауазымды тұлғалар, адвокаттардың өздері және азаматтар осы конституциялық нормадан туындайтын міндеттер мен өкілеттіктер туралы біледі.

Қазіргі қоғамда адвокатура институтының тиімді жұмыс істеуі заңдылықты сақтау мен жеке адамның құқығын қорғауға ықпал етеді. Сондықтан адвокат қызметі нақты азаматтың немесе ұйымның мүддесіне де, сондай-ақ мемлекет пен қоғамның жария-құқықтық мүддесіне сай келеді. Бұны соңғы уақытта көпшілік сезінді және адвокатураға қоғамдағы көзқарас баяу болса да өзгеріп келеді.

Адвокаттар алқасы заң көмегін көрсететін негізгі орган, алайда бірден бір орган емес. Құқықтық жүйеде азаматтарға заң көмегін көптеген ұйымдар мен тұлғалар (заң фирмалары, заң кеңесшілері, құқықтық мәселелер жөніндегі кеңесшілер, ақылы заң көмегін көрсету үшін лицензиясы бар жеке тұлғалар және т. б.) маңызды рөл атқарады. Мысалы, заң фирмаларының қызметі азаматтар мен ұйымдарға адвокаттық қызметпен байланысты емес ақылы қызметтер көрсету жолымен тиісті лицензия негізінде жүргізіледі.

Сонымен қатар, кәсіподақ мүшелері кәсіподақ кеңестерінде заң консультациясы көрсететін көмекті тегін пайдалана алады. Азаматтар белгілі бір заң көмегін өздері жұмыс істейтін ұйымдардың, оның ішінде меншік нысаны әртүрлі кәсіпорындар мен мекемелердің заң кеңесшілерінен алады. Кәсіподақ кеңесшілері заң көмегін көбінесе кеңес беру және еңбек заңнамасы бойынша құжаттарды толтыру жолымен көрсетеді. Бұл жағдайда заң кеңесшісінің жұмысы ең алдымен, өз ұйымы мен оның мүшелеріне көмек көрсету түрінде жүргізіледі, ал кез келген азамат немесе ұйым олардан толық көмек ала алмайды. Сондықтан адвокаттардың заң көмегінің маңызы мен пәрменінің орны ерекше³.

Адвокаттардың негізгі қызметіне жоғарыда аталған міндеттермен қатар, өзіне өтініш жасаған тұлғалардың құқықтары мен заңды мүдделерін қорғаудың қолданыстағы заңнамада қарастырылған барлық құралдар мен әдістерін пайдалана отырып көрсететін заң көмегінің сан алуан түрлері кіреді. Бұл жағдайда кәсіби қорғаушы ретінде қылмыстық іс жүргізуге тек қана адвокаттар ғана жіберіледі. Конституцияда айтылған білікті заң көмегін кәсіби негізде көбінесе тек адвокаттар ғана көрсете алатындығы осыдан келіп шығады.

Конституция білікті заң көмегін алуда азаматтар мен ұйымдарға кең және тең мүмкіндік беретіндігін атап өткен жөн. Конституциялық нормаларға сүйене отыра, «Адвокаттық қызмет туралы» 1997 жылғы 5 желтоқсандағы Қазақстан Республикасы заңында адвокаттар кәсіби заң білімін қажет ететін мәселелер бойынша конституциялар, түсіндірмелер, кеңестер мен жазбаша қорытындылар беретіндігі; талап қою арыздарын шағымдарын мен басқа да құқықтық сипаттағы құжаттарды жасайтындығы; қылмыстық және азаматтық сот жүргізу істері мен әкімшілік құқық бұзушылық істерге қатысатындығы; азаматтар мен ұйымдарға өзге де заң қызметін көрсететіндігі тікелей айтылған.

¹ Қазақстан Республикасының Конституциясы. — Алматы, 1999.

² Тыныбеков С. Т. Қазақстан Республикасындағы адвокатура және адвокаттық қызметі: Оқулық. — Алматы: «Данекер», 2003.

³ Халиков К. Қазақстан Республикасындағы құқық қорғау органдары. Оқу құралы. — Алматы, «Санат», 1995.

Резюме

В статье рассматриваются вопросы оказания юридической помощи гражданам, а также специфика деятельности адвокатов в юридической практике.

Resume

In article are considered questions of the rendering legal help to people, as well as specifics to activity attorney in legal practical person.

Щепалин И. В., научный сотрудник Центра по исследованиям криминологических проблем НИИ Карагандинской академии МВД РК им. Б. Бейсенова, кандидат юридических наук

ПРЕДКРИМИНАЛЬНОЕ ПОВЕДЕНИЕ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ, СОВЕРШИВШИХ ПРЕСТУПЛЕНИЯ

Предупреждение преступности несовершеннолетних является важнейшим самостоятельным направлением криминологии. Внимание ученых-криминологов к проблеме предупреждения преступности несовершеннолетних не только не ослабевает, а становится все более пристальным. Это обстоятельство объясняется, во-первых, неблагоприятной ситуацией в данной области: уровень и тенденции преступности несовершеннолетних вызывают тревогу и озабоченность общества. При всей неравномерности динамики подростковая преступность остается на таком уровне, при котором она воспринимается как реальная угроза перспективам нормального развития общества. За последние 15 лет практически каждое десятое расследованное преступление было совершено несовершеннолетними или при их соучастии. На долю несовершеннолетних приходится 10-15 % всех лиц, выявленных за совершение преступных деяний.

Во-вторых, несовершеннолетние преступники сегодня — это резерв преступности будущих десятилетий, причем самой опасной и вредоносной ее части. Давно замечено, что лица, совершившие противоправные действия в несовершеннолетнем возрасте, значительно труднее поддаются исправлению и составляют главный резерв для взрослой преступности, в том числе рецидивной.

В-третьих, представители данной социальной группы более уязвимы и вследствие этого сильнее подвержены негативным воздействиям социальной среды. «Вечные» проблемы — алкоголизм, наркомания, бродяжничество, проституция и т. д. — теперь расставлены в контексте новых жизненных обстоятельств, в которых происходит процесс становления подрастающего поколения. Поэтому, можно утверждать, что негативные изменения в нравственном состоянии подростковой среды (распространение бродяжничества, алкоголизации, наркомании, токсикомании, омоложение проституции) самым непосредственным образом взаимосвязаны с ростом преступности несовершеннолетних.

В криминологической литературе отмечается, что при изучении причин преступности внимание в первую очередь должно быть направлено не столько на непосредственный криминальный акт, сколько на предшествовавшие ему объективные и субъективные обстоятельства, с которыми были связаны мотивы преступления, постановка целей, выбор средств, принятие решений и т. д. «Все эти обстоятельства ... могут быть включены в понятие преступного поведения, которое в криминологическом понимании охватывает формирование преступного поведения и его осуществление»¹.

Необходимость изучения поведения личности в период, предшествовавший совершению преступления, определяется тем, что само преступление, как правило, занимает весьма непродолжительный промежуток времени и выступает как результат взаимодействия сложившейся (или формирующейся) личности с конкретной жизненной ситуацией. Поэтому, не изучив особенности предкриминального поведения, невозможно понять причины совершенного правонарушения, создать криминологический портрет личности, поскольку преступление вытекает из сложившегося образа жизни подростка.